

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ТА РЕАЛЬНОГО СЕКТОРІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

МОНОГРАФІЯ

За загальною редакцією канд. екон. наук,
доцента С. П. Прасолової

Полтава
2024

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ (ПУЕТ)

**РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ТА
РЕАЛЬНОГО СЕКТОРІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ
ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

МОНОГРАФІЯ

*За загальною редакцією канд. екон. наук,
доцента С. П. Прасолової*

**Полтава
ПУЕТ
2024**

Колектив авторів:

С. П. Прасолова, канд. екон. наук, доцент (передмова, розділ 1);

О. В. Гасій, канд. екон. наук, доцент (розділ 2);

А. М. Соколова, канд. екон. наук, доцент (розділ 3);

М. В. Настека, М. О. Герчіков (розділ 4);

Г. М. Сидоренко-Мельник, канд. екон. наук, доцент (розділ 5).

Рецензенти:

С. В. Черкасова, д-р екон. наук, професор, професор кафедри фінансів, економічної безпеки, банківської справи та страхового бізнесу Львівського торговельно-економічного університету;

О. П. Зоря, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Полтавського державного аграрного університету;

В. Ю. Дорош, канд. екон. наук, доцент, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Луцького національного технічного університету.

Розвиток фінансового та реального секторів як ключовий фактор забезпечення економічної безпеки України : монографія / С. П. Прасолова, О. В. Гасій, А. М. Соколова та ін. ; за заг. ред. канд. екон. наук, доцента С. П. Прасолової. – Полтава : ПУЕТ, 2024. – 196 с. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

ISBN 978-966-184-461-1

У колективній монографії представлено матеріали, які є результатами наукових досліджень щодо розробки основних напрямів відновлення економічної безпеки України на основі забезпечення сталого економічного розвитку фінансового та реального секторів економіки України; визначення руйнівних економічних наслідків воєнної агресії РФ, а також передумов розвитку України у повоєнний період та у довгостроковій перспективі.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів економічних ВНЗ, фахівців у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

УДК 336.13:330.3]:338.246(477)

© С. П. Прасолова, О. В. Гасій, А. М. Соколова,
М. В. Настека, М. О. Герчіков,
Г. М. Сидоренко-Мельник, 2024

© Полтавський університет економіки і
торгівлі, 2024

ISBN 978-966-184-461-1

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. Компоненти забезпечення фінансової безпеки банківської системи України у воєнний та повоєнні періоди: теоретичний та аналітичний аспекти.....	8
РОЗДІЛ 2. Стан і перспективи діяльності фінансових посередників в Україні	40
РОЗДІЛ 3. Страховий ринок України: сучасні тенденції та перспективи.....	74
РОЗДІЛ 4. Умови функціонування та фінансово- економічний стан підприємств в Україні.....	109
РОЗДІЛ 5. Актуальні методики та інформаційні технології у сфері фінансової бізнес-аналітики: застосування та потенціал	167

РОЗДІЛ 3

СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*А. М. Соколова, канд. екон. наук,
доцент, доцент кафедри фінансів
та банківської справи Полтавського
університету економіки і торгівлі*

В умовах глобалізаційних процесів світової економіки та євроінтеграції, одним із перспективних і реально діючих інструментів гарантування позитивних змін в економіці України є галузь страхування. Страхувальний бізнес сприяє інтеграції вітчизняної економіки та її взаємодії зі світовою спільнотою, допомагає збільшити інвестиційну привабливість країни та її імідж.

Страхування надає фінансовий захист фізичним особам, підприємствам і організаціям в разі настання негативних подій. Воно допомагає зменшити фінансовий ризик і запобігає серйозним економічним втратам. Страхувальні компанії відіграють активну роль в посиленні стабільності національного фінансового ринку, своїми інвестиціями стимулюючи економіку. Оскільки страхування дозволяє розподілити ризики між багатьма учасниками, то воно допомагає забезпечити стійкість економічних систем і суспільства загалом, що зменшує ефект негативних подій на нього.

Страхування спонукає суб'єктів господарювання та фізичних осіб обережніше ставитися до ризиків. Якщо страхувальники впевнені, що їхні витрати будуть покриті страховою компанією, вони стають обачними і виконують превентивні заходи для запобігання негативним подіям.

Страхувальні компанії беруть активну участь у розвитку інновацій, упроваджуючи в свою діяльність нові продукти і технології, які допомагають справлятися зі зростаючими ризиками та викликами сучасного світу. Наприклад, розвиток страхування кібербезпеки став важливим для захисту від кібератак. Тож страхування відіграє ключову роль у сучасному суспільстві, забезпечуючи розвиток цифрової економіки, фінансову безпеку і соціальний захист.

Проблемам формування і розвитку страхового ринку присвячено праці В. Базилевича, В. Баранової, Н. Внукової, О. Вовчак,

Н. Мамонтової, С. Науменкової, Л. Примостки, В. Рудика, С. Юрія. У розвиток теоретико-методологічних засад функціонування страхового ринку значний внесок здійснили роботи О. Гаманкової, А. Гвозденко, О. Журавки, М. Клапківа, М. Мниха, С. Навроцького, С. Осадця, С. Реверчука, Т. Ротової, В. Фурмана, І. Фисун та ін.

Сутність страхового ринку, страхової системи, інфраструктури та особливостей їхнього функціонування розглядаються у працях М. Мальваного, Р. Пікуса, Н. Приказнюк, В. Силковська, Н. Ткаченко, А. Шолойко. Основні проблеми запровадження та перспективи розвитку нових видів страхових продуктів і послуг аналізують Ю. Клапків, О. Козьменко, О. Кнейслер, В. Лувченко, В. Тринчук. Незважаючи на значну кількість досліджень, пов'язаних із розвитком страхового ринку, ця проблематика постійно привертає увагу вчених. Вплив глобалізації, цифровізації та кризових явищ на тенденції розвитку страхового ринку України змінюють умови його функціонування та вимагають подальших досліджень, формуючи нові завдання та відкриваючи нові перспективи в сучасних реаліях.

У більшості інформаційних джерел, започаткування страхування як організованої ланки бізнесу датується XVII століттям. Так, під час інтенсивного розвитку судноплавства та міжнародної торгівлі, у купців виникла необхідність пошуку нових ринків збуту, але це було складно через високу вірогідність наявного ризику втрати товару та кораблів через стихійні лиха і піратські напади. Рішенням зазначеної проблеми, в кав'ярні Едварда Ллойда в м. Лондон, стала можливість створення фондів допомоги цільового призначення для осіб, що зазнали фінансових і матеріальних втрат під час проведення морських торговельних операцій. Результатом цього рішення було створення спільноти, яка зараховувала осіб, зацікавлених у відшкодуванні завданої фінансової та матеріальної шкоди, і базувалася на принципі солідарної відповідальності – розподілення отриманих збитків між усіма учасниками відповідного фонду.

Страхування як фінансову складову держави, можна охарактеризувати як сукупність грошових відносин, спрямованих на перерозподіл національного доходу та частини національного багатства з метою задоволення економічних інтересів громадян і суспільства загалом та запроваджені з метою відшкодування матеріальних втрат, спричинених подіями, викликаними випад-

ковими ризиками. Як організаційна складова – це сукупність цивільно-правових відносин, які регулюються правовими нормами діяльності господарюючих суб'єктів, у зв'язку з компенсацією збитків, завданих особам, що постраждали від страхових випадків із цільових фондів, які були заздалегідь сформовані за рахунок їх коштів. Щодо інституціональної складової, то страхування варто розглядати як сукупність основних і допоміжних інститутів, що, відповідно до вимог сучасності, удосконалюються, зберігаючи базовий зміст при зміні лише форми прояву. Страхування як управлінська складова, розкриває прямі та зворотні зв'язки між керуючою (суб'єкти) і керованою (фонди страхування) підсистемами, виконуючи управлінські функції (аналізування, планування, організація і контроль) для збільшення ефективності реалізації страхових відносин.

В умовах сучасного розвитку економіки, бізнес набуває нових форм прояву та якості. У свою чергу, це потребує змістовного та кваліфікаційного оновлення базових теорій і практик організації та функціонування страхового ринку.

В інформаційних джерелах науковці визначають поняття «страховий ринок» по-різному. Оскільки в зазначеному понятті міститься дві категорії: «ринок» та «страхування», а щодо трактування їх, теж немає однозначної думки.

О. О. Журавка визначає, що «страховий ринок є складовою фінансового ринку і визначається двома чинниками: по-перше, існує об'єктивна необхідність у страховому захисті, що зумовлює утворення ринку страхових послуг; по-друге, грошова форма організації фондів забезпечення страхового захисту пов'язує цей ринок з фінансовим» [14].

О. О. Гаманкова зазначає, що «страховий ринок є складовою як фінансового ринку (ринку грошей і ринку капіталів – оскільки на цих ринках страхові компанії розміщують свої капітали, використовуючи певні фінансові інструменти), так і ринку фінансових послуг, оскільки страхові компанії як фінансові посередники залучають кошти страхувальників, продаючи страхові послуги [8].

Інші дослідники акцентують на окремих складових, наприклад, О. П. Близнюк, на інституційній, він розглядає страховий ринок «як систему, до ланок якої можна віднести страховиків, страхувальників, страхові продукти, страхових посередників, професійних оцінювачів ризиків та збитків, об'єднання страховиків і страхувальників та систему державного регулювання» [1].

Н. О. Долгошея пропонує розглядати страховий ринок як сукупність економічних відносин з купівлі-продажу страхової послуги, яка відображається у захисті майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні страхових випадків за рахунок грошових коштів (внесків, премій) страхувальників [11]. О. В. Кнейслер вважає доцільним розгляд страхового ринку як сфери економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу. Дослідник акцентує увагу, на тому, що не можна відносити до страхового ринку всі форми надання страхового захисту, бо не для всіх із них притаманний факт купівля-продаж. Так, відносини купівлі-продажу не виникають під час відшкодування збитків із централізованих фондів або із фондів самострахування [18]. О. В. Козьменко стверджує, що «страховий ринок – сукупність інститутів і механізмів по створенню, купівлі-продажу і споживанню страхових послуг» [20].

Найбільш повне визначення страхового ринку, на нашу думку, пропонує, В. М. Фурман, а саме страховий ринок запропоновано розуміти як систему стійких економічних відносин між покупцями (споживачами, вигодонабувачами), посередниками і продавцями, а також страховиками і регуляторними органами, пов'язаних із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховування, які матеріалізуються у страхових, перестраховальних і супутніх послугах у певній країні, групі країн чи міжнародному масштабі, що піддається регулюванню [40].

Отже, спираючись на теоретичні підходи визначення поняття «страховий ринок» пропонуємо розглядати його як спеціалізований сектор фінансової індустрії, що регулюється правовими нормами та органами, які відповідають за фінансовий нагляд, провідна діяльність полягає в наданні фінансового захисту та компенсації ризиків особам, підприємствам і організаціям, у разі настання певних подій або ризиків, передбачених страховою угодою та чинним законодавством, в обмін на сплату страхових премій, і має на меті забезпечити захист інтересів страхувальників, процеси безперервного відтворення та фінансову стабільність національної економіки. Охарактеризувати структуру страхового ринку можна з різних аспектів: інституційного, територіального, організаційного та галузевого (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Структура страхового ринку за різними ознаками [узгалянено автором на основі 5; 6; 16]

За інституційною ознакою, структура страхового ринку ґрунтується на формі власності, на основі якої засновано страхову компанію. За територіальною – залежно від масштабу діяльності страхового ринку. За організаційною структурою основними суб'єктами страхового ринку є страховик і страховальник. До учасників страхового ринку також належать прямі (страхові агенти і страхові брокери) та непрямі (професійні оцінювачі ризиків і збитків) посередники, також перестраховики і регу-

лятор страхового ринку (Національний банк України). За галузевою ознакою страховий ринок розподіляють на: ринок life, тобто страхування життя або ощадне страхування та ринок non-life або ризикове страхування (особистого, крім страхування життя, майнового та страхування відповідальності).

Умови діяльності страхового ринку України базуються на основних принципах, таких як: вільний вибір; страховий ризик; страховий інтерес; максимальна сумлінність; франшиза; відшкодування в межах реальних збитків; контрибуція; суброгація; співстрахування і перестраховування; диверсифікація (рис. 3.2).

Вільний вибір	Страховальник може обирати будь-якого страховика, який працює на страховому ринку та має відповідну ліцензію
Страховий ризик	Це ймовірна подія або сукупність подій, на випадок яких здійснюється страхування
Страховий інтерес	Запобігає укладанню договорів спекулятивного чи азартного характеру особами, для яких страховий випадок не спричинить жодних негативних наслідків
Максимальна сумлінність	Запобігає укладанню договорів спекулятивного чи азартного характеру особами, для яких страховий випадок не спричинить жодних негативних наслідків
Франшиза	За договором частина збитків, яка в разі страхового випадку не підлягає відшкодуванню страховиком
Відшкодування в межах реальних збитків	Виплачене відшкодування має забезпечити страховальнику такий фінансовий стан, який був до виникнення страхової події. Для уникнення страхового шахрайства та використання страхових послуг у спекулятивних цілях страхові відшкодування та виплати не можуть збагачувати страховальника
Суброгація	Передбачає передавання страховальником страховикові права стягнення заподіяної шкоди з третіх (винних) осіб у межах виплаченої або визначеної до сплати страхової суми
Контрибуція	Право страховика звернутися до інших страховиків, які за проданими полісами несуть відповідальність перед одним і тим самим конкретним страховальником
Співстрахування і перестраховування	Страхування об'єкта за одним спільним договором кількома страховиками. Страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником), за договором, ризику виконання частини своїх обов'язків перед страховальником в іншого страховика або професійного перестраховика
Диверсифікація	Поширення діяльності страхових компаній за рамки основного бізнесу

Рисунок 3.2 – Базові принципи діяльності страхового ринку України [1, 3, 17]

Також варто зазначити основні функції, які виконує страховий ринок на сучасному етапі функціонування. За С. Л. Лондар та О. В. Тимощенко виділяють такі: контрольна – контроль за ефективністю проведення та цільовим спрямуванням страхових операцій; ризикова – полягає у відшкодуванні матеріальних втрат за ризики, які зазнали клієнти страхових компаній, та спричинені подією, що зазначена в договорі страхування; ощадна (накопичувальна) – поширюється на довгострокові договори зі страхування життя та дожиття з урахуванням інвестиційного доходу; превентивна (попереджувальна) – вимагає попередження та нівелювання настання страхової події з метою зменшення страхового ризику [14].

До додаткових функцій деякі автори зараховують: інвестиційну, компенсаційну, соціальну, консалтингову, організаційну тощо [23].

За допомогою страхового ринку, у національній економіці забезпечується перерозподіл ризиків і формується, сприятливіше для розвитку підприємницької діяльності, зовнішнє середовище, що визначає цей сегмент економіки одним із важливих елементів фінансової системи країни.

Етапізацію становлення страхового ринку незалежної України можна розглядати за різними ознаками. Якщо за основу взяти хронологію прийняття законодавчо-нормативної бази в державі, можна умовно виділити такі наступні етапи розвитку:

I – 1991–1993 рр. – нормативна база діяльності страховиків була практично відсутня;

II – 1993–1996 рр. – прийнято Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування»;

III – 1996–2001 рр. – прийнято Закон України «Про страхування»;

IV – 2001–2020 рр. – прийнято Закон України «Про страхування» у новій редакції;

V – з 2020 р. і дотепер – прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг»; ухвалено нову редакцію Закону України «Про страхування».

Найвизначнішими подіями в формуванні страхового ринку України в сучасних умовах було:

– зміна регулятора та наглядового органу на страховому ринку – від 01 липня 2020 року відповідно до Закону України

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» на заміну Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг став Національний банк України [31];

– ухвалення Верховною Радою України нової редакції Закону України «Про страхування» від 18 листопада 2021 року [33].

Національний банк України, набувши функцій регулятора небанківського фінансового ринку, одним із першочергових завдань визначив заміну та оновлення застарілого законодавства. Оскільки нормативна база, яка регулювала вітчизняний страховий ринок, не змінювалося понад 20 років, то, завдяки зазначеним законам, страховий бізнес України отримав можливість модернізуватися відповідно до нових вимог глобалізації та інтеграції економіки та наблизитися до світових зразків. А саме, зміна ряду вимог до ліцензування страховиків, оцінювання їх ліквідності і платоспроможності, управління ризиками та корпоративного управління, а також умови припинення діяльності страховиків і передачі страхового портфеля тощо [4].

Новий Закон України «Про страхування» регулює відносини у сфері страхування, визначає загальні правові засади здійснення діяльності із страхування, надання посередницьких послуг і спрямований на посилення захисту прав і законних інтересів клієнтів, у тому числі споживачів, через встановлення вимог до системи управління, платоспроможності страховиків, філій страховиків-нерезидентів на території України та розкриття ними інформації, встановлює вимоги до порядку укладання, обслуговування та виконання договорів страхування і перестрахування, врегульовує питання інформаційного забезпечення договорів страхування і перестрахування та дій, що передують їх укладанню, а також державне регулювання та нагляд у сфері страхування [33].

Саме досконала законодавча база поряд з ефективним віковим досвідом сприяє США утримувати позиції лідера на світовому страховому ринку та допомогло створити мережу конкурентоспроможних страховиків із високим професійним рівнем. На відміну від розвинених страхових ринків, страхова галузь країн із перехідною економікою, до яких належить і Україна, знаходяться ще у стадії формування.

Сутність світового страхового ринку подано на рис. 3.3. Населення країн із розвинуеною економікою активно користуються страховими послугами зі страхування життя, медичного страхування, майнового страхування та від фінансових ризиків, вважають це звичайною нормою життя.

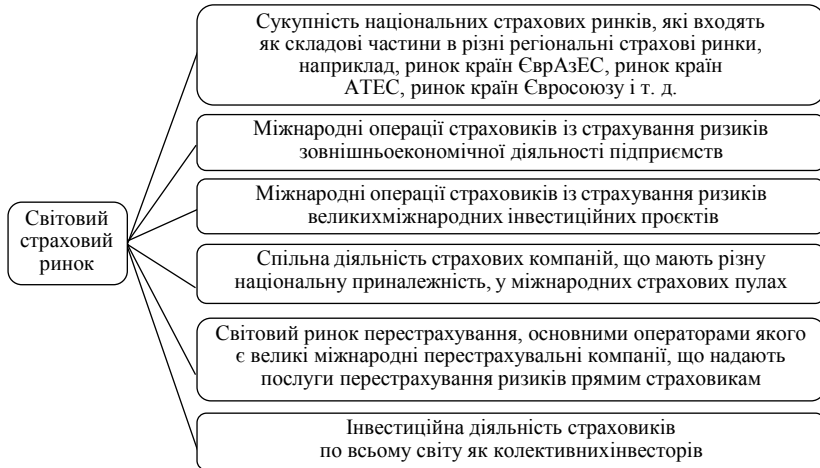

Рисунок 3.3 – Сутність світового страхового ринку в широкому розумінні [30]

Проведемо аналіз стану світового страхового ринку за 2015–2022 роки з метою його порівняння з вітчизняним страховим ринком.

Про збільшення ваги і популярності страхового ринку у світі свідчить зростання загального обсягу страхових премій (рис. 3.4). Так, за аналізований період, досліджуваний показник збільшився на 47,1 % або на 2 167 320 млн доларів США. Найбільшого значення темп приросту світових страхових премій мав у 2018 році, а саме на 24 % порівняно з попереднім роком, найменшого – у 2016 році – на 2,29 %. За 2019–2020 роки теж спостерігався незначний темп приросту – 0,04 % або 2 684 млн доларів США, а за 2021–2022 рр. відбулося зменшення світового обсягу страхових премій на 0,3 % або 17 000 млн доларів США, що було спричинено пандемією COVID-19.

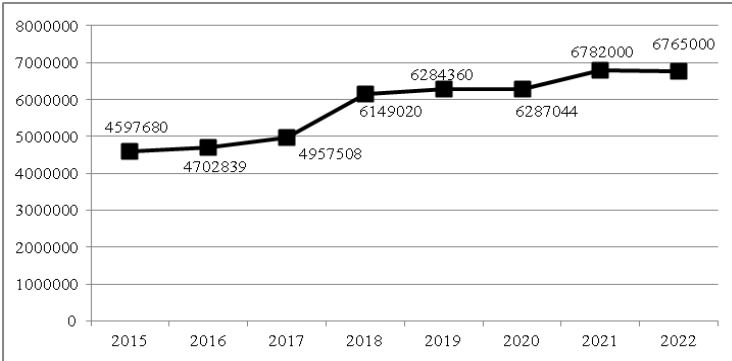

Рисунок 3.4 – Динаміка світового обсягу страхових премій за 2015–2022 рр., млн доларів США [складено автором на основі 44–49]

Найрозвиненішими регіонами за розвитком страхових ринків протягом уже тривалого періоду є Європейський, Азіатський та Американський (рис. 3.5).

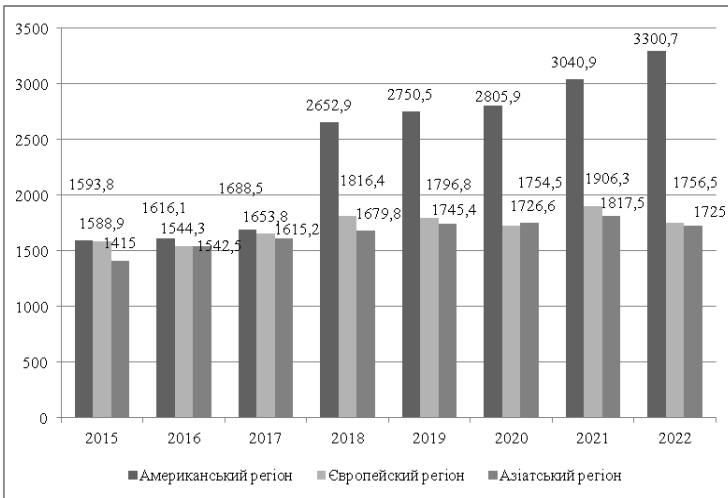

Рисунок 3.5 – Динаміка світового обсягу страхових премій за регіонами за 2015–2022 рр., млрд доларів США [складено автором на основі 44–49]

Лідирує на світовому страховому ринку за обсягом і часткою страхових премій за 2015–2022 роки Американський регіон. Так, за аналізований період, обсяг страхових премій регіону зріс у 2,1 рази або 1 706,9 млрд доларів США. Стрімке зростання обсягу страхових премій регіону можемо спостерігати з 2018 року, а саме, на 1,95 %. Тим часом, частка регіону склала у 2022 році 48,7 %, що на 14 % більше 2015 року. Його частка за 2015–2017 роки коливалася від 34,06 % у 2015 році до 34,67 % у 2017 році, або від 1 593 млрд доларів США – в 2015 році до 1 688 млрд доларів США у 2017 році.

За 2015–2017 рр. обсяг страхових премій регіону зріс на 5,8 % або 94 млрд доларів США. Тенденція зростання показника спостерігалася і в 2018 році: обсягу – на 57 % або 964,4 млрд доларів США порівняно з попереднім роком; частки – на 9,08 % (у 2018 р. вона становила 43,14 % від світового обсягу страхових премій). За 2015–2020 роки, значення аналізованого показника збільшилось на 76,1 % або 1212,1 млрд доларів США. Частка також мала збільшення у розмірі 10 %. Зокрема, за 2018–2022 роки, Американський регіон закріпив на світовому страховому ринку позицію лідера.

Друге місце за світовим обсягом страхових премій посідає Європейський регіон. За 2015–2016 роки відбулося зменшення обсягу страхових премій Європейського регіону на 2,8 %, що сприяло закріпленню позицій Американського регіону. Частка Європейського регіону знизилась з 34,56 % до 32,84 %. За 2017–2019 роки досліджуваний показник мав позитивну тенденцію – на 16,92 %, або 272,1 млрд доларів США. Частка ж мала неоднозначну тенденцію: у 2017 році вона збільшилась у порівнянні з попереднім роком на 0,52 %, а у 2018 році вона зменшилась на 3,82 %. Отже, за 2015–2022 роки, значення обсягу страхових премій Європейського регіону зросло на 10,5 % або 167,6 млрд доларів США, а частки – скоротилося на 8,7 % до значення 26,0 %.

Найменшу частку на світовому страховому ринку посідає Азійський регіон. За 2015–2017 роки його частка коливалася від 32,80 % у 2016 році до 30,78 % у 2015 році. Починаючи з 2017 року частка страхових премій регіону почала зменшуватися: найменше значення вона мала у 2022 році – 25,4 %. На противагу, динаміка обсягу страхових премій Азійського регіону мала тенденцію зростання за 2015–2022 роки – на 21,9 % або

310,0 млрд доларів США. Найбільший приріст спостерігався у 2016 році – 9 % або 127,5 млрд доларів США, а найменший – у 2020 році на 0,5 %. За 2021–2022 роки обсяг страхових премій регіону зменшився на 5,1 % або 92,5 млрд доларів США.

Досліджуючи страховий ринок у розрізі окремих країн, варто зазначити його неоднаковий розвиток, який в більшій своїй мірі залежить від рівня економічного розвитку країни. Проаналізуємо світовий страховий ринок за обсягом страхових премій у ТОП-10 країн – лідерів світового страхового ринку відносно його поділу за спеціалізацією страховика: на life та non-life (табл. 3.1, 3.2).

Таблиця 3.1 – ТОП-10 країн за обсягами страхових премій life, 2018–2022 рр., млрд дол. США

Країни	«Life» обсяг страхових премій					Частка у страхових преміях світу, %				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
США	546,8	628,5	632,9	615,4	672,0	28,2	39,1	22,6	20,3	23,9
Китай	317,8	329,4	347,6	365,5	364,4	11,1	9,8	12,4	12,2	13,0
Японія	307,2	341,3	294,5	290,1	243,9	8,6	7,3	10,5	9,9	8,7
Велико-британія	189,8	264,2	238,9	253,7	248,2	5,8	5,8	8,5	9,5	8,8
Франція	153,5	167,6	136,6	181,9	157,2	4,9	4,2	4,9	6,2	5,6
Італія	114,0	124,1	118,6	145,2	115,9	3,2	2,8	4,2	4,9	4,1
Південна Корея	102,8	94,5	106,1	94,5	88,0	3,7	2,8	3,8	3,4	3,1
Німеччина	97,0	101,6	106,6	118,4	99,2	4,6	3,9	3,8	3,8	3,5
Тайвань	98,6	97,4	91,2	89,1	62,7	2,4	1,9	3,3	3,0	2,2
Канада	51,6	53,3	58,2	69,9	71,6	2,4	2,1	2,1	2,2	2,5

Джерело: [складено автором на основі 44–49].

Таблиця 3.2 – ТОП-10 країн за обсягами страхових премій non-life, 2018–2022 рр., млрд дол. США

Країни	«Nonlife» обсяг страхових премій					Частка у страхових преміях світу, %				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
США	830,3	1 831,6	1 897,9	2 109,4	2 287,8	36,9	54,3	54,4	54,6	57,6
Китай	223,9	288,0	308,3	330,7	333,4	11,0	8,5	8,8	8,6	8,4
Німеччина	126,0	142,3	152,0	154,0	142,5	6,1	4,2	4,4	4,3	3,6
Японія	114,8	118,0	120,3	107,8	93,9	4,5	3,5	3,5	2,8	2,4
Велико-британія	93,5	102,0	99,4	114,8	119,9	4,3	3,0	2,9	3,0	2,9
Франція	88,1	94,7	94,7	104,1	110,8	3,9	2,8	2,7	2,9	2,6
Південна Корея	78,4	80,0	87,6	98,5	94,8	3,4	2,4	2,5	1,5	2,4

Продовж. табл. 3.2

Країни	«Nonlife» обсяг страхових премій					Частка у страхових преміях світу, %				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
Нідерланди	68,6	70,3	74,1	78,4	72,2	2,9	2,1	2,1	2,0	1,8
Канада	67,9	79,8	85,2	96,4	99,3	3,1	2,4	2,4	2,5	2,5
Австралія	49,0	47,7	48,2	56,2	55,9	2,1	1,4	1,4	1,5	1,4

Джерело: [складено автором на основі 44–49].

Як уже було зазначено вище та видно з даних таблиць 3.1 та 3.2, лідером на світовому страховому ринку у 2018–2022 роках були США: частка світових страхових премій life коливалася в межах 22,6 % у 2020 році до 39,1 % у 2019 році, а non-life – 36,9 % у 2018 р. до 57,6 у 2022 р.

За аналізований період обсяг страхових премій США: life зріс на 22,9 % або 125,2 млрд дол. США при зменшенні частки на 4,3 в. п., а non-life зріс у 2,8 рази або 1 457,5 млрд дол. США при збільшенні частки на 20,7 в. п.

Другу позицію на страховому ринку світу за часткою світових страхових премій посідає Китай. Так, частка премій life коливалася в межах 9,8 % у 2019 році до 11,0 % у 2022 році, простежується стабільна тенденція розширення цього сегменту страхового ринку в країні, а non-life – 8,4 % у 2022 р. до 11,0 у 2018 р., навпаки спостерігаємо стійку тенденцію скорочення показника. За аналізований період обсяг страхових премій Китаю: life зріс на 14,7 % або 80,2 млрд дол. США за збільшення частки на 1,9 в. п., а non-life зріс на 48,9 % або 109,5 млрд дол. США за зменшення частки на 2,6 в. п.

Найзначнішого зростання обсягів страхових премій life за 2018–2022 рр. спостерігалось в Канаді та Великобританії – відповідно на 38,8 % та 30,8 %, а non-life – у США; найбільшого зниження премій life – у Тайвані – на 36,4 %, а non-life – лише у Японії – на 6,1 %.

Варто відмітити, що за аналізований період, у таких країнах, як Великобританія, Франція, Італія, особливо Японія, за структурою страхових премій переважають обсяги страхових премій life, в Китаї та Південній Кореї, структура майже пропорційна, в решті ТОП-10 країн – переважають обсяги страхових премій non-life, особливо в США.

За обсягом страхових премій у розрахунку на одну особу за 2019–2022 роки стійкими лідерами серед інших країн слід відзна-

чити Кайманові острови, Гонконг та США (табл. 3.3). Аналізуючи обсяг страхових премій у відсотках до ВВП, варто зазначити нестійку тенденцію серед країн, але Кайманові острови та Гонконг незмінно входять до трійки лідерів, що є підтвердженням значного економічного розвитку зазначених країн.

Таблиця 3.3 – ТОП-10 країн за загальною сумою страхових премій на душу населення та у % до ВВП за 2019 і 2022 р.

Ранг	Країна		Страхові премії на одну особу, дол. США		Ранг	Країна		Страхові премії у % до ВВП	
	2019	2022	2019	2022		2019	2022	2019	2022
1	Кайманові острови	Кайманові острови	12 764	20 834	1	Тайвань	Кайманові острови	19,97	23,20
2	Гонконг	Гонконг	9 706	9 159	2	Гонконг	Макао	19,74	20,90
3	США	США	7 495	8 885	3	Кайманові острови	Гонконг	19,18	19,00
4	Швейцарія	Сінгапур	6 835	7 563	4	Південна Африка	США	13,40	11,60
5	Данія	Данія	6 384	7 320	5	США	Тайвань	11,43	11,40
6	Ірландія	Макао	5 920	6 605	6	Південна Корея	Південна Африка	10,78	11,30
7	Макао	Швейцарія	5 551	6 364	7	Данія	Південна Корея	10,68	11,10
8	Люксембург	Ірландія	5 165	5 438	8	Намібія	Данія	10,44	10,90
9	Тайвань	Швеція	4 993	5 180	9	Великобританія	Великобританія	10,30	10,50
10	Фінляндія	Фінляндія	4 948	5 036	10	Фінляндія	Фінляндія	10,17	10,00
	Світ	–	818	853		Світ	–	7,23	6,80

Джерело: [складено автором на основі 44–49].

Отже, можемо відзначити, що більшу частку на страховому ринку займає обсяг страхових премій, який надходив від розвинутих країн світу, на противагу країнам, що розвиваються, де формування страхового ринку відбувається повільнішими темпами, а обсяг їх страхових премій протягом аналізованого періоду займав лише одну п'яту від світового обсягу страхових премій.

Упровадження сучасних технологій, можливість опрацювання великих обсягів даних, привабливі програми страхування – це декілька з визначальних факторів, що впливають на розвиток страхового ринку країни, та спричиняють створення сучасних страхових продуктів і моделей ведення страхового бізнесу, що надаватиме перевагу поряд з країнами-конкурентами.

Тому застосування можливостей діджиталізації у страховому бізнесі, які вплинули на тенденції зростання страхового ринку в розвинених країнах, що спостерігаються в останні роки, будуть тривати і надалі та слугуватимуть прикладом позитивного досвіду для впровадження іншим країнам, у тому числі й Україні.

Конкурентне середовище в Україні сприяє розвитку страхового ринку через самоочищення від неплатоспроможних ненадійних і фінансово нестійких страховиків. Так, механізм конкуренції між страховими компаніями сам запускає селективну функцію: щорічно відсіюючи не конкурентоспроможних страховиків, що залишають страховий ринок України, натомість до Державного реєстру зараховуються кілька нових страхових компаній.

Найпоширенішою класифікаційною ознакою, за якою поділяють страховий ринок в Україні – це за спеціалізацією страховика, тобто на ринок страхування life (життя) та ринок страхування non-life (загальних (ризикових) видів страхування (майнового, особистого, відповідальності) [17].

Проведемо аналіз стану вітчизняного страхового ринку з метою визначення проблем і перспектив його розвитку. Станом на 31.12.2022 р. у Державному реєстрі фінансових установ зареєстровано 128 страхові компанії (табл 3.4). За 2016–2022 роки кількість страховиків в Україні скоротилася на 59 % до 128 компаній: з 310 компаній у 2016 році, у тому числі страхові компанії (далі – СК) «life» – з 39 компаній до 12 (на 57 %), СК «non-life» – з 271 компанії до 116 компаній у 2022 році.

Таблиця 3.4 – Динаміка кількості страхових компаній України за 2016–2022 рр., од.

Показник	Роки							Динаміка 2022 р. від 2016 р., %	Відхилення 2022 р. від 2016 р., (±)
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Страхові компанії	310	294	218	233	210	155	128	41,3	-182
у т. ч. non-life	271	261	251	210	190	142	116	42,8	-155
life	39	33	30	23	20	13	12	30,8	-27

Джерело: [складено автором на основі 26, 27].

Відносно частки компаній за спеціалізацією страховика, то частка СК «life» становила: у 2022 році – 9,4 %, у 2019 році – 9,5 %, у 2016 році – 12,6 %, а СК «non-life»: у 2022 році – 90,6 %, у 2020 році – 90,5 %, у 2016 році – 87,4 %.

Скорочення кількості страхових компаній за 2016–2022 роки було спричинено відсутністю страхових зобов'язань і діючих договорів страхування, що викликало анулювання Національним банком України ліцензій страховиків. Тенденція до скорочення страхових компаній буде і надалі продовжуватися переважно через складну економічну ситуацію в країні, а також через вихід із ринку неактивних компаній, що добровільно відмовляються від ліцензій через прихід до регулювання НБУ. Також через наявність на ринку компаній з частково російським капіталом, яким було припинено ліцензії через вторгнення країни-агресора на територію України.

Аналіз розвитку фінансових установ за 2016–2022 рр. з огляду на динаміку їх кількості та обсягу активів, свідчить про його інтенсивний розвиток, тобто, спостерігаємо збільшення їх активів за одночасного скорочення кількості небанківських фінансових установ, що вказує на ефективний механізм конкуренції, за якого витісняються з ринку фінансово не стійкі та ненадійні компанії (табл. 3.5). Варто зазначити, що серед небанківських фінансових посередників на фінансовому ринку України, другим найбільш капіталізованим ринком є страховий ринок.

Аналізуючи табл. 3.5, варто зазначити, що кількість банківських установ і страхових компаній за 2016–2022 рр. зменшилася відповідно на 43 та 59 %, а проте активи зросли відповідно на 87,4 та 25,4 %. Також зазнав зростання обсяг активів фінансових компаній у 3,6 разів. У 2022 році кількість фінансових компаній зазнала значного зменшення, так, за 2016–2021 роки простежувалася тенденція зростання на 14 %, і у 2022 році порівняно з 2021 роком – падіння показника на 17,6 % або 162 компанії.

Простежимо динаміку основних показників діяльності вітчизняного страхового ринку за 2016–2022 рр. (табл. 3.6).

Страховиками, при страхуванні та перестраховуванні ризиків від страхувальників і перестраховальників за 2022 рік було отримано валових страхових премій обсягом 39 616 млн грн, що на 20,3 % або 4 446,0 млн грн більше порівняно з 2021 роком (49 708,0 млн грн) та на 12,6 % або 10 092,0 млн грн більше порівняно з 2016 роком.

Таблиця 3.5 – Динаміка обсягу активів фінансових установ на ринку фінансових послуг України за 2016–2022 рр., млн грн

Фінансові установи	Роки						Динаміка 2022 р. від 2016 р., %
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Страхові компанії:							
- кількість	310	294	218	233	210	155	128
- активи	56 076	57 381	63 493	63 866	64 925	64 209	70 298
Банківські установи:							
- кількість	117	96	82	77	75	71	67
- активи	1 256 299	1 336 358	1 359 703	1 404 000	1 754 736	2 053 928	2 353 939
Фінансові компанії:							
- кількість	809	818	940	986	960	922	760
- активи	67 401,0	107 534,0	125 322,0	162 197,0	182 130,0	195 233	243 997
							362,0

Джерело: [складено автором на основі 26, 27].

Таблиця 3.6 – Динаміка основних показників діяльності страхового ринку України за 2016–2022 рр., млн грн

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Динаміка, (%)	
								2022 р. до 2016 р.	2022 р. до 2021 р.
Валові страхові премії	35 170	43 432	49 368	53 001	45 185	49 708	39 616	112,6	79,7
Валові страхові виплати	8 840	10 537	12 537	14 338	14 340	17 958	13 001	147,1	72,4
Рівень валових виплат, %	25,1	24,3	26,1	27,1	33,8	36,1	32,8	130,7	90,9
Чисті страхові премії	26 464	28 494	34 424	39 586	40 350	45 987	38 551	145,7	83,8
Чисті страхові виплати	8 561	10 257	12 432	14 041	14 452	17 671	12 811	149,6	72,5
Рівень чистих виплат, %	32,3	36,0	36,1	35,5	35,8	38,4	33,2	102,8	86,5

Джерело: [складено автором на основі 26, 27].

За аналогічний період страховиками виплачено страхувальникам і перестраховальникам за 2022 рік валових страхових виплат обсягом 13 001,0 млн грн, що на 30,7 % або 4 161,0 млн грн більше порівняно з 2021 роком (17 958,0 млн грн) та на 27,6 % або 4 957,0 млн грн більше порівняно з 2016 роком. Рівень валових виплат за 2016–2022 рр. зменшився на 9,1 % і склав у 2022 р. 32,8 %. Аналогічна тенденція спостерігається і відносно чистих страхових премій та виплат.

Динаміка укладених страхових договорів за 2016–2022 рр. мала не стійку тенденцію щодо їх кількості (рис. 3.6).

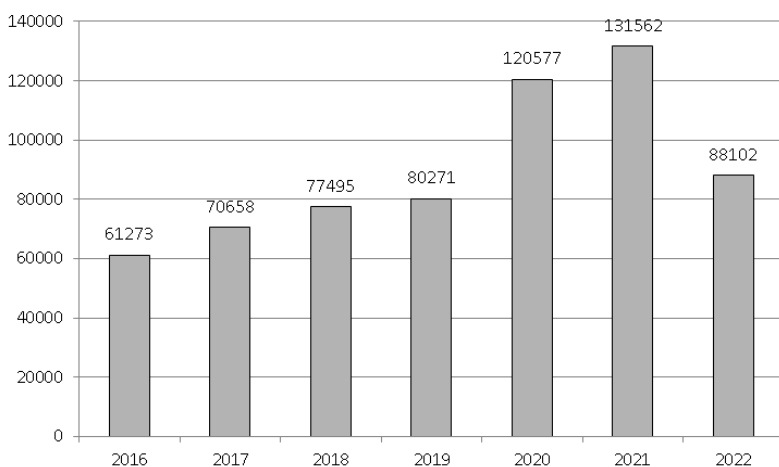

Рисунок 3.6 – Динаміка укладених страхових договорів в Україні за 2016–2022 рр., тис. од.
[складено автором на основі 26, 27]

Найбільшу кількість укладених страхових договорів за період 2016–2022 рр. спостерігаємо у 2021 р. – 131 562 тис. одиниць, а найменшу – у 2016 р. – 61 273 тис. одиниць. У 2019–2020 рр. спостерігався найбільший темп зростання договорів страхування (на 50,2 %), а у 2021–2022 рр. – падіння показника – на 33,0 %. Загалом за аналізований період загальна кількість договорів страхування в Україні зросла на 43,8 %.

Аналізуючи стан страхового ринку, варто розглянути його галузеву структуру, яка зараховує послуги страхування за

добровільною та обов'язковою формами. Протягом 2018–2022 рр. відбулося зростання страхових премій від таких страхових послуг: добровільного страхування відповідальності, страхування життя та добровільного особистого страхування. Ураховуючи низький відсоток послуг зі страхування життя в нашій державі, необхідно всебічно активізувати цей вид страхових послуг, оскільки він є ефективним інструментом соціального захисту населення і сприятиме зростанню її інвестиційного поступу (найвищий показник був у 2021 р. – 8,8 %).

Визначимо тенденції розвитку основних груп страхових послуг за структурою та динамікою страхових платежів із різних видів страхування за 2018–2022 рр. Динаміка демонструє помітне виділення певних страхових послуг, які мають найбільшу частку в обсязі страхових премій.

Домінуючі види страхових послуг вирізняються як за стабільним приростом страхових премій (табл. 3.7), так і за структурою страхового портфелю (рис. 3.7, 3.8).

Таблиця 3.7 – Динаміка основних груп страхових послуг за обсягами страхових премій за 2018–2022 рр., млн грн

Види страхових послуг	2018	2019	2020	2021	2022	Динаміка 2022 р. до 2018 р.	
						млн грн	%
Добровільне страхування відповідальності	3 116,7	2 790,8	2 124,9	1 776,5	1 321,5	-795,2	42,4
Медичне страхування	3 486,7	4 470,3	5 300,5	6 399,1	4 881,3	1 394,6	140,0
Страхування життя	3 906,1	4 624,0	5 018,5	5 882,0	4 854,2	948,1	124,3
Страхування майна	6 440,2	6 404,8	4 288,2	3 595,5	1 701,1	-4 739,1	26,4
Страхування фінансових ризиків	1 985,4	5 135,5	4 397,6	2 014,0	1 005,5	-979,9	50,6

Джерело: [складено автором на основі 25–27, 36, 38].

За 2018–2022 рр. на страховому ринку України спостеріглося скорочення страхових платежів на 9 752 млн грн або 20 % (див. табл. 3.6).

Відзначимо, що за аналізований період відбулося зростання страхових премій за такими видами страхових послуг: медичне страхування (на 40 % або 1 394,6 млн грн) та страхування життя (на 24,3 % або 948,1 млн грн). За іншими видами страхових послуг спостерігаємо зниження обсягів страхових премій, зокрема за 2021–2022 рр.: страхування майна – на 73,6 % або 4 739,1 млн грн, у т. ч. за 2021–2022 рр. – на 52,7 % або 1 894,4 млн грн; страхування фінансових ризиків – на 49,4 % або 979,9 млн грн, у т. ч. за 2021–2022 рр. – на 50,1 % або 1 008,5 млн грн; добровільне страхування відповідальності – на 57,6 % або 1 795,2 млн грн, у т. ч. за 2021–2022 рр. – на 25,6 % або 455 млн грн.

За 2018–2022 рр. структура страхового портфелю на вітчизняному страховому ринку залишалася сталою: найбільшу частку страхових послуг від загального обсягу платежів належало автострахованню (від 34 % у 2018 р. до 35 % у 2022 р.). Другу позицію у структурі посідала частка послуг із медичного страхування (10–14 %) та із страхування життя (11–13 %). Страхові послуги зі страхування майна (з часткою 9–7 %) та фінансових ризиків (5–3 %) за аналізований період посідали третю позицію. Наочно динаміку структури страхового портфелю на страховому ринку України за 2018, 2022 роки за видами страхування представлено на рис. 3.7 та 3.8.

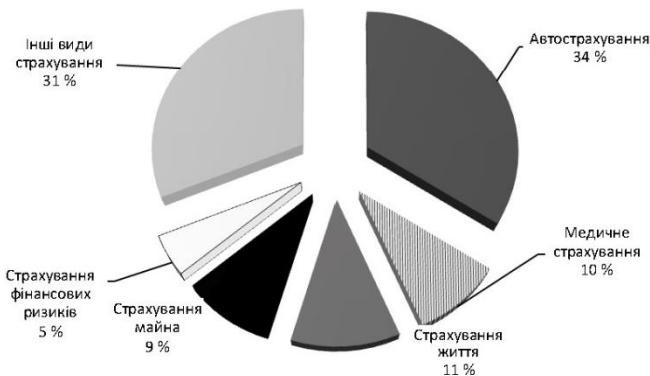

Рисунок 3.7 – Страховий портфель за 2018 рік за видами страхування [складено автором на основі 26]

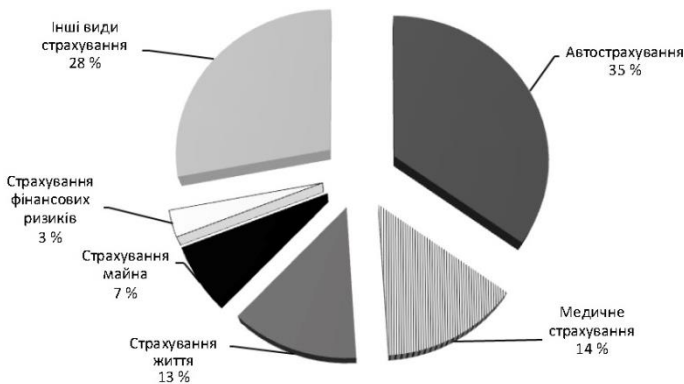

Рисунок 3.8 – Страховий портфель за 2022 рік за видами страхування [складено автором на основі 27, 28]

Розвиток ринку страхових послуг з перестраховання має важливе значення у гарантії фінансової безпеки страхових компаній.

На рис. 3.9 наведено динаміку обсягу страхових платежів, який належить перестраховикам. Протягом 2016–2022 рр. показник мав нестійку тенденцію розвитку. Так, після значного зростання обсягу страхових платежів, які належать перестраховикам, за 2016–2017 рр. на 44,7 % або 5 664,9 млн грн, спостерігалося зменшення показника, особливо у 2020 р. порівняно з 2019 р. – на 96,9 % або 8 226,0 млн грн та у 2022 р. порівняно з 2021 р. – ще на 50 % або 4 372,3 млн грн. Отже, впродовж 2016–2022 років обсяг страхових платежів, які належать перестраховикам, зменшився на 43,6 % або 8 418 млн грн, зокрема, через зниження обсягів страхових платежів, які належать перестраховикам-резидентам (за 2016–2022 рр. на 87,8 % або 7 641,4 млн грн).

Зменшення обсягу показника перестраховання за аналізований період є позитивною характеристикою розвитку національного страхового ринку, так як зростання кількості і обсягу перестрахових операцій може спричинити погіршення платоспроможності страховиків.

Якщо брати до уваги перестраховання ризиків у перестраховиків-нерезидентів, то для України це питання є особливо актуальним, оскільки місткість внутрішнього страхового ринку є незначною. Перестраховики-нерезиденти в Україні здійсню-

ють свою діяльність в межах національного законодавства, однак існує проблема контролю за їх діяльністю з боку наглядових органів країни.

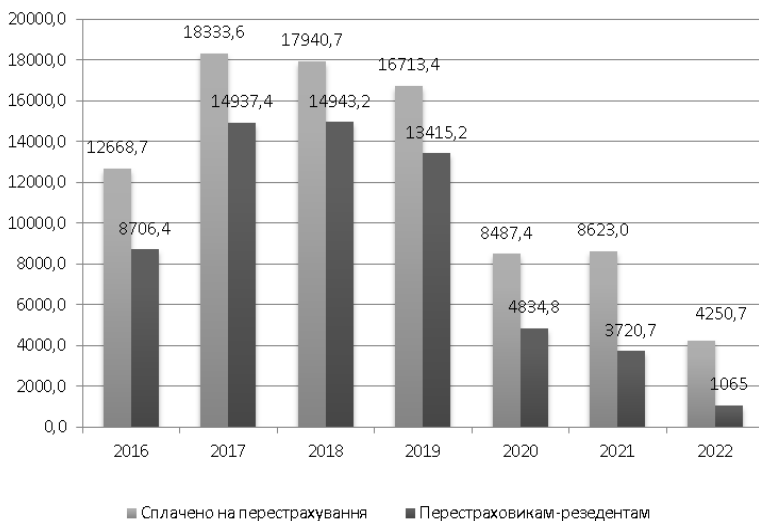

Рисунок 3.9 – Обсяг страхових платежів перестраховикам за 2016–2026 рр., млн грн [складено автором на основі 26, 27]

Проаналізуємо основні фінансові показники діяльності страховиків України за 2016–2022 роки (табл. 3.8).

Дані таблиці свідчать, що за 2016–2022 рр. обсяг активів страхових компаній зріс на 25,4 % з 56 075,6 млн грн (2016 р.) до 70 298,3 млн грн (2022 р.) – простежувалася стійка тенденція до зростання, окрім незначного зменшення обсягу активів у 2017 р. у порівнянні з попереднім періодом – на 6,9 %. Частка оборотних активів у загальному обсязі всіх активів за аналізований період коливалася від 51,4 % у 2021 р. до 66,2 % у 2017 р. і у 2022 р. становила 64,9 %, що є позитивною характеристикою діяльності страхових компаній з огляду на важливість переважання частки поточних активів у страховому бізнесі.

Динаміка обсягу оборотних активів страхових компаній за 2016–2022 рр. мала подібну тенденцію до зростання, як і загальних активів, а саме на 24,5 %.

Таблиця 3.8 – Основні фінансові показники діяльності страхових компаній за 2016–2022 рр., млн грн

Показники	Роки						Динаміка, % 2022 до 2016
	2016	2017	2018	2020	2021	2022	
Активи	56 075,6	52 230,1	63 493,3	64 925,0	64 209,2	70 298,3	125,4
у т. ч. оборотні активи	36 618,6	34 559,7	41 479,6	39 367,0	33 017,0	45 604,8	124,5
Власний капітал	28 620,9	26 424,6	27 083,9	24 666,0	22 222,7	22 795,5	79,6
Поточні зобов'язання	6 641,3	5 602,2	9 141,3	5 835,0	5 649,5	6 893,7	103,8
Дохід від реалізації послуг з видів страхування, інших, ніж страхування життя (зароблені страхові платежі)	18 068,6	21 388,5	25 166,6	30 417,0	33 003,7	31 136,2	172,3
Дохід від реалізації послуг зі страхування життя	2 467,4	3 029,6	4 209,2	3 242,0	4 248,4	3 097,2	125,5
Дохід від надання послуг для інших страховиків та інших послуг (виконання робіт)	36,4	66,7	94,6	134,0	147,4	94,0	257,9
Результат основної діяльності	52,6	128,6	-81,0	1 349,0	1 476,2	1 506,2	У 28,6 разів
Результат фінансових операцій	1 833,0	1 839,9	2 250,1	2 956,0	2 779,3	3 743,0	У 2,0 рази
Результат іншої звичайної діяльності	-247,0	-682,8	-746,2	96,8	-579,8	167,9	На 850,7 млн грн
Результат надзвичайних подій	-6,5	0,0	-0,7	76,0	0,0	0,0	0,0
Чистий прибуток	2 807,3	2 403,9	2 992,2	2 869,0	1 949,3	4005,4	142,7

Джерело: [складено автором на основі 26, 27].

Вартість власного капіталу страховиків за аналізований період знизилася з 28 620,9 млн грн до 22 795,5 млн грн – на 20,4 %. Частка власного капіталу у загальному обсязі всіх ресурсів страховиків теж мала негативну динаміку: щороку вона стабільно зменшувалася: у 2016 р. – 51,0 %; у 2017 р. – 50,6 %; у 2018 р. – 42,7 %; у 2021 р. – 34,6 %; у 2022 р. – 32,4 %.

Проаналізуємо основні доходи страхових компаній за 2016–2022 рр. Так, дохід від реалізації послуг з видів страхування, інших, ніж страхування життя, зріс на 72,3 % до 31 136,2 млн грн; дохід від реалізації послуг зі страхування життя – на 25,5 % до 3 097,2 млн грн, та дохід від надання послуг для інших страховиків та інших послуг (виконання робіт) – у 2,6 рази. Динаміка цих показників за аналізований період має тенденцію щорічного зростання кожної позиції, що є позитивним фактором розвитку страхових компаній.

Важливими показниками у діяльності страхових компаній є фінансові результати від основної діяльності та фінансових операцій: у 2016–2022 рр. вони мали позитивні значення, окрім результату від основної діяльності за 2018 р., що мав від’ємне значення – 81 018,4 тис. грн. Зазначена позитивна тенденція вказує на ефективну діяльність страхових компаній, оскільки обсяги їх доходів перевищують над витратами. Зростання фінансового результату від основної діяльності відбулося за аналізований період у 28,6 разів, а фінансових операцій – у 2 рази. Обсяги фінансових результатів від надзвичайних подій та від іншої звичайної діяльності показали негативну тенденцію за 2016–2022 рр. (крім показників 2020 р.).

У 2022 р. страховики, за результатами своєї діяльності, отримали чистий прибуток – 4 005,4 млн грн, що на 42,7 % більше 2016 р. і у 2,1 раз більше 2021 р. Прибуткову діяльність страхових компаній України простежуємо протягом усього аналізованого періоду, що свідчить про ефективну роботу страхового бізнесу, зокрема у воєнний час.

За 2022 р. рейтинг страхових компаній за фінансовим результатом очолило три компанії: ARX, з найвищим результатом – 537,4 млн грн, що на 44 % більше другої позиції рейтингу (УНІКА) і на 67 % – четвертої (Альфа страхування); Уніка – 372,7 млн грн і ТАС СГ – 303,2 млн грн, що на 41 % більше четвертої позиції (Альфа страхування). Тобто, прибутковість страхового ринку України на 55 % з ТОП-10 компаній, забез-

печує трійка лідерів, в тому числі 24,3 % (1/4 загального фінансового результату страхових компаній України) лідер – компанія ARX (рис. 3.10).

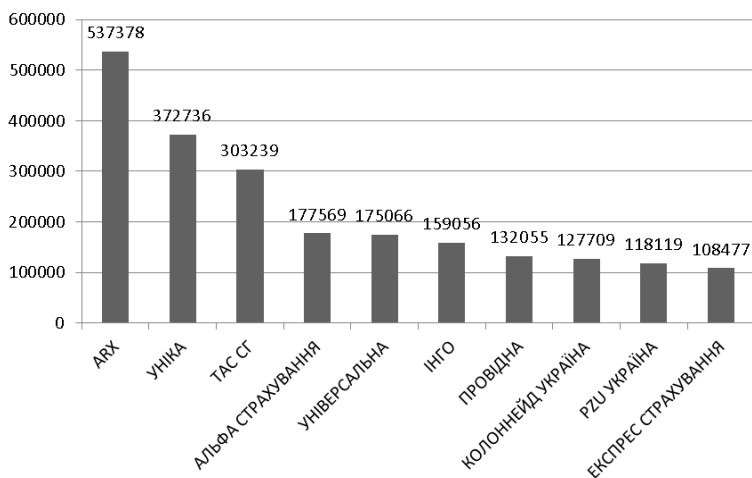

Рисунок 3.10 – Рейтинг страхових компаній за фінансовим результатом за 2022 рр., млн грн [складено автором на основі 26, 27]

Розглянемо рейтинг страхових компаній щодо динаміки обсягу валових премій та виплат. Найбільш значні компанії на страховому ринку та динаміка їх страхових премій зображена в таблиці 3.9. З 2016 р. по 2022 р. свої позиції у десятці лідерів втримали такі компанії, АХА СТРАХУВАННЯ (ARX), АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ, PZU Україна, УНІКА, ТАС СГ, ІНГО Україна та УСГ, тобто переважна більшість страхових компаній зберегли свої лідерські позиції на страховому ринку України. Так, можна простежити, найбільшу частку на страховому ринку України за сумою страхових премій за 2022 р. займала страхова компанія УСГ – 3 167,5 млн грн з часткою 15,8 % серед топ-10 страхових компаній та найзначніше збільшила обсяг своїх премій за аналізований період – в 42,5 разів. Також досить високі страхові премії отримують страхові компанії ARX і УНІКА, їхній обсяг в 2022 р. становив відповідно – 2 763,9 млн грн або 13,8 % та 2 547,4 тис. грн або 12,7 % з-поміж представлених компаній. Значну частку обсягу страхових

премій на страховому ринку у 2022 р. мала страхова компанія ТАС СГ – 2 432,6 млн грн або 12,1 %, тобто четвірка лідерів займала частку 54,4 % проти 32,5 % у 2016 р., що свідчить про нарощування компаніями клієнтської бази і одночасно розвиток діяльності, ще й зважаючи на їх лідируючі позиції у рейтингу фінансових результатів 2022 р.

Таблиця 3.9 – Динаміка рейтингу страхових компаній за сумою страхових премій у 2016 та 2022 році, тис. грн

№	Страхова компанія	Валові премії за 2016 р., млн грн	№	Страхова компанія	Валові премії за 2022 р., млн грн
1	КРЕМІНЬ	2 742,1	1	УСГ	3 167,5
2	ІНГОСТРАХ	1 479,2	2	ARX	2 763,9
3	АХА СТРАХУВАННЯ	1 400,4	3	УНІКА	2 547,4
4	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	1 211,3	4	ТАС СГ	2 432,6
5	PZU УКРАЇНА	1 120,4	5	ІНГО	1 779,7
6	УНІКА	1 064,1	6	ВУСО	1 769,5
7	ІНГО УКРАЇНА	903,4	7	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	1 667,0
8	ПРОВІДНА	786,6	8	УНІВЕРСАЛЬНА	1 403,4
9	ТАС СГ	763,2	9	PZU УКРАЇНА	1 279,5
10	УСГ	745,9	10	КНЯЖА	1 228,7

Джерело: [складено автором на основі 36].

Зміна в обсягах виплат серед топ-10 страхових компаній протягом за 2016 р. та 2022 р. представлена у таблиці 3.10.

Таблиця 3.10 – Динаміка рейтингу страхових компаній за сумою страхових виплат у 2016 та 2022 році, тис. грн

№	Страхова компанія	Валові виплати за 2016 р., млн грн	№	Страхова компанія	Валові виплати за 2022 р., млн грн
1	2	3	4	5	6
1	ІНГОСТРАХ	1 136,2	1	УНІКА	1 240,2
2	АХА СТРАХУВАННЯ	601,9	2	ARX	1 039,7

1	2	3	4	5	6
3	УНІКА	482,2	3	ТАС СГ	904,3
4	ПРОВІДНА	387,7	4	УСГ	787,6
5	ІНГО УКРАЇНА	368,6	5	ІНГО	725,8
6	ALLIANZ УКРАЇНА	341,4	6	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	719,7
7	УСГ	321,1	7	РЗУ УКРАЇНА	575,5
8	РЗУ УКРАЇНА	314,4	8	ВУСО	566,8
9	ТАС СГ	262,2	9	ПРОВІДНА	501,1
10	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	243,4	10	КНЯЖА	408,1

Джерело: [складено автором на основі 36].

За 2016–2022 рр. свої позиції у десятиці лідерів страхових виплат утримали 8 страхових компаній, окрім ALLIANZ УКРАЇНА та ІНГОСТРАХ, тобто переважна більшість страхових компаній зберегли своє лідерство на страховому ринку України. Так, найбільшу частку на страховому ринку України за сумою страхових виплат у 2022 р. займала страхова компанія УНІКА – 1 240,2 млн грн з часткою 16,6 % серед топ-10 страхових компаній та найзначніше збільшила обсяг своїх виплат за аналізований період. Також досить високі страхові виплати забезпечують страхові компанії ARX і ТАС СГ, їхній обсяг у 2022 р. становив відповідно – 1 039,7 млн грн або 13,9 % та 904,3 тис. грн або 12,1 %. Тобто трійка лідерів займала частку страхових виплат – 42,6 % проти 37,4 % у 2016 р., що свідчить про збільшення фінансової стійкості зазначених компаній, які дійсно лідирують за усіма рейтингами.

Отже, консолідація зусиль страховиків, держави і населення – це необхідна умова забезпечення страхового захисту страхувальників не лише в окремих страхових компаніях, але й активізація участі всіх суб'єктів господарювання у розвитку страхового ринку України. Зокрема, на нашу думку, потрібно залучати нові ефективні механізми досягнення ключових стратегічних рішень розвитку страхового ринку, а саме: нарощення рівня капіталізації, стійкості та ліквідності страховиків; впровадження цифровізації; збільшення рівня страхової культури тощо.

Світовий страховий ринок розвивається у напрямі впровадження інноваційних цифрових страхових продуктів, однак, в Україні, нажаль ще повільними темпами. Сьогодні незначна

кількість страхових компаній користується цифровими технологіями.

Аналіз структури основних груп страхових послуг за обсягами страхових премій в Україні за 2016–2022 рр. засвідчив, що передовим видом послуг страхування в Україні є автострахування (ОСЦПВ, КАСКО, Зелена карта). Звичайно, передбачувана ситуація, оскільки ОСЦПВ є обов'язковою формою страхування. Тому «оцифровування» тобто цифровізація ОСЦПВ або застосування Digital-страхування розширило б сферу діяльності страхового бізнесу.

Використання штучного інтелекту (Insurance Bot) під час здійснення простих операцій 30 березня 2018 року вперше в Україні впровадила страхова компанія «VUSO». Унікальними функціями чат бота Insurance Bot byEvergreen є можливість замовити поліс; комунікація з клієнтом через месенджер; можливість автоматично відповісти клієнтові на його запитання в будь-який час; швидкий пошук найближчого відділення/офісу; можливість замовити звичайний зворотний дзвінок від оператора call-центру; розпізнавання тексту з фото документів користувача (в майбутніх версіях); швидкі сповіщення про ДТП завдяки переходу на сервіс оформлення європротоколу МТСБУ; швидкі сповіщення про ДТП через API МТСБУ, можна легко скинути фото, місце розташування та інформацію про учасників ДТП (в майбутніх версіях).

Продукти, які можна продавати через бота:

1) продукти з автоматичною калькуляцією: ОСЦПВ, Зелена карта, туристичне страхування;

2) продукти без калькуляції, лише збір даних: КАСКО, страхування життя, здоров'я, нерухомості.

Insurance Bot побудований з використанням бот-платформи Kwizbot як редактора сценаріїв та інтерфейсів чат-ботів. Підключення до месенджерів реалізоване через API, що гарантує гнучкість інтеграції з іншими системами та можливість підключення користувацьких компонентів [42].

Страхові компанії в Україні поступово починають впроваджувати і хмарні технології, що сприяє захисту та збереженню їх баз даних. Послуги з хмарних технологій надають ІТ-компанії переважно на платній основі. Так, ПрАТ «Страхова компанія «УНІКА» здійснює свою діяльність у хмарному середовищі De Novo [19].

Очікується, що до 2023 року UBI та страхова телематика нараховуватиме понад 140 млн абонентів у всьому світі і матиме до 700 млрд доларів США доходу завдяки монетизації даних про автомобілі. Для зменшення ризику водіям можуть надсилати попередження про несправності та нагадування про технічне обслуговування. Ці дані також можуть бути продані зацікавленим сторонам, таким як виробники, постачальники деталей та місцеві служби буксирування [43]. Дані про погоду та GPS можна інтегрувати, щоб попередити водіїв про небезпечні дорожні умови. Молоді водії можуть отримувати негайні відгуки про свою поведінку керування, щоб допомогти їм засвоїти безпечніші звички водіння. Дані про автомобіль можна надсилати виробникам для гарантії, якості деталей та питань безпеки. Процес розгляду претензій може бути прискорений завдяки кращому розумінню датчиків і камер на транспортному засобі, які можуть зафіксувати провину. На страховому ринку України вже надають послуги телематики такі страхові компанії, як ПрАТ «Акціонерна страхова компанія «ІНГО Україна» – «Розумне КАСКО», АТ «Страхова компанія «ARX» («АХА страхування») – «Смарт КАСКО».

Для реалізації переваг цифровізації страхових послуг, страховики повинні застосувати цифрову інфраструктуру та взаємодіяти з ключовими діловими партнерами у цій сфері. Поряд з цим, умови, викликані пандемією COVID-19, посилюють тиск на страховиків щодо цифрової трансформації щодо надання нових інноваційних пропозицій та способів отримання доходів.

З огляду на цей потенціал, у процес цифровізації страхової галузі залучилися не лише суб'єкти страхового бізнесу, а й автомобільні виробники, спеціалісти з телематики і провайдери з аналізу даних. Так, компанія Verisk запустила Verisk Data Exchange™, телематичну платформу для аналізу даних драйверів, що забезпечує готові до використання моделі підрахунку балів на основі прогнозно-аналітики. Виробники, такі як Ford та Honda, приєдналися до обміну даними з Verisk, щоб надати продукти UBI як частину свого «пакету послуг» своїм клієнтам. Volvo співпрацює зі спеціалістом з телематики комерційних автомобілів Geotab, щоб випустити нове хмарне рішення для управління парком і керуванням водіями [43].

Варто звернути увагу, що зростання інвестицій в InsureTech було спричинено збільшенням попиту саме на угоди on-

demandinsurance (страхування на основі використання або на вимогу), які пропонувалися страховими платформами в умовах пандемії та, завдяки цифровому доступу, допомагали купувати страхові послуги в межах самоізоляції, не виходячи з дому. Уважаємо, що цей вид цифрових інновацій у страхуванні є актуальним для застосування і на страховому ринку України.

Високий рівень застосування цифрових технологій у всіх сферах економіки несе в собі підвищені ризики кіберзлочинності. Ураховуючи вищезазначене, одним із принципів Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України [21] є те, що цифровізація повинна супроводжуватися підвищенням рівня довіри і безпеки. Інформаційна безпека, кібербезпека, захист персональних даних, недоторканність особистого життя і прав користувачів цифрових технологій, зміцнення та захист довіри у кіберпросторі є, зокрема, передумовами одночасного цифрового розвитку та відповідного попередження, усунення та управління супутніми ризиками.

Отже, пандемія та подальший перехід до віддаленої роботи відкрили всім учасникам економічних і фінансових відносин нові загрози від кіберзлочинців. Як результат – кібербезпека набуває глобальної актуальності, а інвестори збільшують свою частку в цьому секторі, оскільки прагнуть знайти способи забезпечення від кіберзагроз і бути готовими до нових кібервикликів.

Виклики сьогодення диктують нові правила, необхідні до впровадження InsureTech на страховому ринку України для компаній, що прагнуть зберегти свою конкурентоспроможність та фінансову стійкість.

Проведений аналіз основних тенденцій і перспектив розвитку страхових компаній на фінансовому ринку України, з урахуванням світових тенденцій, дозволяє зробити висновки про необхідність докорінних змін у напрямі цифрової економіки щодо впровадження інноваційних технологій у всі процеси діяльності страхових компаній задля збереження власної конкурентоспроможності. Страховий ринок України має потенціал до впровадження інновацій, оскільки характеризується позитивними тенденціями та наявністю значної кількості фінансово стійких суб'єктів, які надають якісні послуги та інвестують свій капітал у покращення ефективності діяльності через цифровізацію. Уважаємо, що лише широке застосування цифрових послуг надасть можливість страховим компаніям утримувати свої

позиції та забезпечити конкурентні переваги на страховому ринку, а для страхувальників – це можливість отримання якісних, проте дешевших і зручніших у використанні послуг.

Отже, вітчизняні страховики і перестраховики повинні розвивати ініціативи, які допоможуть їм бути гнучкими, надавати клієнтам більше сервісу та допоможуть усунути непотрібні витрати, враховуючи весь процес страхування і страхового менеджменту від формування портфелю послуг до організаційних моделей та програм маркетингу і продажів. Упровадження та поширення цифровізації має значний вплив на діяльність страхових компаній, сприяє глобальним перетворенням та створенню стратегій світової цифрової трансформації.

Список використаних інформаційних джерел

1. Близнюк О. П., Іванюта О. М. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування галузі знань 07 Управління та адміністрування. Харків : ХДУХТ, 2017. 255 с.
2. Бондаренко М. І. Аналіз ринкової капіталізації фінансової системи світу. *Європейська інтеграція: історичний досвід та економічні перспективи : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (26 жовтня 2018 р., м. Одеса)*. 2018. С. 10–14.
3. Бунін С. В. Розвиток світового ринку страхових послуг в умовах глобальної конкуренції: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2019. 218 с.
4. Бурбель Л. Ю. Нова ера ринку страхування в Україні: що змінює новий профільний закон? Interfax-Україна. Інформаційне агентство. 2021 [Електронний ресурс]. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/782297.html>.
5. Віленчук О. М. Взаємодія стейкхолдерів страхового ринку на засадах державно-приватного партнерства. *Наукові горизонти*. 2019. № 4 (77). С. 27–34.
6. Внукова Н. М., Успенко В. І., Временко Л. В. Страхування: теорія та практика : навч.-метод. посіб. Харків : Бурун Книга, 2004. 376 с.
7. Волосович С., Клапків Л. Детермінанти виникнення та реалізації кіберризиків. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 3. С. 101–115.
8. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : КНЕУ, 2009. 283 с.
9. Гудзь О. Розвиток страхування: нові інструменти та методи управління ризиками в цифровій економіці. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2019. № 3 (29). С. 4–12.

10. Гутко Л. В. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх вирішення. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 7. С. 19–24.
11. Долгошея Н. О. Страхування в запитаннях та відповідях : навч. посіб. Київ : Центр учбової л-ри, 2010. 318 с.
12. Желізняк Р. Й., Бонецький О. О., Жулевич М. І. Розвиток світового ринку страхування в умовах діджиталізації. *Modern Economics*. 2019. № 17. С. 100–104.
13. Журавка О. С. Економічний зміст понять, що характеризують страховий ринок та його структуру. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2009. №3(6). С. 208–212.
14. Журавка О. С. Теоретичні підходи до визначення сутності інфраструктури ринку страхових послуг. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез XII Всеукр. наук.-практ. конф. : у 2 х т.* Суми : «УАБС НБУ», 2009. Т. 2. С. 28–30.
15. Закон України «Про страхування». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 18, ст. 78. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.
16. Кінащук Л. Л. Страхування: теорія та практика проведення. Київ : Атіка, 2017. 111 с.
17. Клапків Ю. М. Ринок страхових послуг: концептуальні засади, технічні інновації та перспективи розвитку : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 568 с.
18. Кнейслер О. В. Ринок перестрахування України: теоретико-методологічні доміанти формування та пріоритети розвитку. Київ : Центр учбової л-ри, 2012. 416 с.
19. IT для бізнесу: De Novo допомогла СК «УНІКА» перевести IT-процеси в хмару. КО. 2013. URL: https://ko.com.ua/de_novo_pomogla_sk_unika_perevesti_it-processy_v_oblaka_81289.
20. Козьменко О. В., Козьменко С. М., Васильєва Т. А. Нові вектори розвитку страхового ринку України : монографія. Суми : Університетська книга, 2012. 316 с.
21. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. Дата оновлення: 17.01.2018. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi>.
22. Міністерство фінансів України. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. [Електронний ресурс]. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financovogo_sektoru_ua.pdf.
23. Лондар С. Л., Тимощенко О. В. Навчальні матеріали онлайн : навч. посіб. Фінанси. Сутність, функції та принципи страхування

- [Електронний ресурс]. URL: https://pidru4niki.com/11200611/fiansi/strahuvannya_strahoviy_rinok#52.
24. Нагайчук Н. Г., Третяк Н. М., Ткаленко О. Страхування в системі управління кібер-ризиками підприємства в умовах цифрової економіки. *Фінансовий простір*. 2019. № 1 (33). С. 97–111.
 25. Наглядова статистика. Показники діяльності страхових компаній. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statis>.
 26. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stand-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html>.
 27. Національний банк України: офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. URL: <https://www.bank.gov.ua/>
 28. Огляд страхового ринку України за I півріччя 2022 року. Національний банк України [Електронний ресурс] 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Огляд_стан_страхового_ринк_у-нагляд_р_2022-09-23.pdf?v=4.
 29. Пікус Р. В., Бабенко Ю. Л. Кіберстрахування: нові можливості для страхового ринку України. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 134–140.
 30. Похилько С. В., Омельченко А. О. Дослідження факторів впливу на стан світового страхового ринку. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2021. № 1. С. 144–154.
 31. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 17.09.2019 р. № 1069-2 [Електронний ресурс]. URL: <http://www.nfp.gov.ua>.
 32. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 403. Поточна редакція від 15.12.2021. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.
 33. Про страхування : Закон України № 1909-IX від 29.10.2022. Відомості Верховної Ради України. 2022. Введення в дію 01.01.2024 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>.
 34. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Закон України від 17.01.2018 № 67-р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#n13>.
 35. Пустовійт Р. Ф., Супруненко О. М. Вплив фінансової нестабільності на розвиток автострахування в Україні. 3б. наук. пр.

- Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2021. № 2 (24). С. 11–16.
36. Рейтинг страхових компаній/ FORINSURER [Електронний ресурс]. URL: <https://forinsurer.com/ratings/life/21/12/1>.
 37. Самойловський А. Л. Пропозиції щодо вдосконалення страхового ринку України. *Фінанси України*. 2018. № 5. С. 106–113.
 38. Статистика страхового ринку України. [Електронний ресурс]. URL: <https://forinsurer.com/files/file00674.pdf>.
 39. Стратегія розвитку FinTeh в Україні до 2025. Національний банк України. [Електронний ресурс] 2020. Липень. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/DDWIAwXTdqjdClp>.
 40. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 296 с.
 41. Шишпанова Н. О., Копайгора О. О. Проблемні тенденції та напрями регулювання страхового ринку України в умовах трансформаційних змін. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 76–82.
 42. Insurance Bot. Evergreen 2020. Retrieved from: <https://evergreens.com.ua/ua/box-products/insurance-bot.html>.
 43. TelematicsWire: Cyber Security, Digital Twin and Trusted Mobility. By SecureThings. 2020. Retrieved from: <https://www.telematicswire.net/cyber-security-digital-twin-and-trusted-mobility-by-securethings/>
 44. World Insurance : riding out the 2020 pandemic storm. Sigma. 2020. № 4. Retrieved from: <https://www.swissre.com/dam/jcr:d50acbcd-ce5c-4ee9-bc60-a3c1e55f8762/sigma-4-2020-en.pdf>.
 45. World Insurance : the great pivot east continues. Sigma 2019. №3. Retrieved from: https://www.swissre.com/dam/jcr:b8010432-3697-4a97-ad8b-6cb6c0aace33/sigma3_2019_en.pdf.
 46. World Insurance : the recovery gains pace. Sigma. 2021. № 3. Retrieved from: <https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research/sigma-2021-03.html>.
 47. World Insurance in 2016: The China growth engine steams ahead. Sigma. 2017. № 3. Retrieved from: https://www.swissre.com/dam/jcr:c2fd3b41-6bf7-4605-a1cb-c2f84192c4e3/sigma3_2017_en.pdf.
 48. World Insurance in 2017: solid, but mature life markets weigh on growth. Sigma 2018. № 3. Retrieved from: https://www.swissre.com/dam/jcr:a160725c-d746-4140-961b-ea0d206e9574/sigma3_2018_en.pdf.
 49. World insurance: stirred, and not shaken. Sigma 2023. № 3. Retrieved from: <https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research/sigma-2023-03.htm>.